

УДК 323.4(44-054.72:28)

ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ФРАНЦУЗЬКИХ МУСУЛЬМАН: ВІД УЧАСТІ У ВИБОРАХ ДО УРЯДОВИХ ПОСАД (1995–2007 рр.)

Богдана СИПКО

Львівський національний університет імені Івана Франка
кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

У статті на основі нормативно-правових актів, звітів уповноважених осіб, преси, часопису Національної федерації мусульман Франції, інтерв'ю, анкетувань та екзит-полів проаналізовано роль мусульманської спільноти у політичному житті П'ятої Республіки. Основний акцент зроблено на таких аспектах теми: участь мусульман у загальнонаціональних та місцевих виборах, політичні симпатії французьких мусульман, висунення кандидатур осіб ісламського віросповідання у виборчі бюлетені, діяльність мусульман у владних структурах та формування суто ісламських політичних партій. Встановлено, що нащадки іммігрантів з мусульманських країн брали активну участь у політичному житті Франції. Підтримка партій лівого спрямування пояснювалася соціальною складовою у програмах цих політичних сил. Більшість обраних до місцевих та загальнонаціональних органів влади – представники покоління берів, які завдяки республіканській системі освіти, громадській діяльності та власній наполегливості, змогли піднятися соціальною драбиною з бідонвілів до вершин суспільної ієрархії. Політичну кар'єру на зламі ХХ–ХХІ ст. французькі мусульмани будували у загальнонаціональних партіях, а ініційована М. Лятрешем Французька мусульманська партія, попри медійний ажіотаж, являла собою маргінальне явище.

Ключові слова: Франція, іслам, мусульманська спільнота, П'ята Республіка, бери, вибори, Сохейб Беншейх, Французька мусульманська партія.

“Надто нечисленні, щоби бути поміченими, надто несміливі, щоби про них заговорили у ЗМІ, мусульмани провели власну виборчу кампанію в тіні великих і малих партій”

Часопис Національної федерації мусульман Франції, червень 1997 р.

“Йдеться про тримільйонний електорат. Без них [мусульман Б.С.] праві не зможуть виграти президентські вибори 2007 р.”

Арно Ферхаті, радник держсекретаря Франції Катрін Вотрен, 004 р.

Образ мусульманської спільноти П'ятої Республіки формується здебільшого на основі інформації, почерпнутої із засобів масової інформації. А журналісти, закономірно, звертаються до гостросюжетних тем, які викликають сильний суспільний ажіотаж. Тому мусульман зображають насамперед соціальними маргіналами з девіантною поведінкою, які загрожують основоположним принципам Республіки. У той же час недооцінюється інший фактор: кількісно зростаючи в геометричній прогресії, особи ісламського віросповідання стають все потужнішою електоральною силою. Власне цей маловідомий аспект

громадсько-політичного життя французьких мусульман і мотивував авторку статті 2013 р. шукати можливостей наукового стажування у департаменті Сена-Сен-Дені, як одному з найбільших районів компактного проживання осіб ісламського віросповідання.

Ознайомлення із напрацюваннями сучасних дослідників показало, що тема залишається недостатньо вивченою і в французькій історіографії. Питання участі мусульман у політичному житті П'ятої Республіки торкнулися у синтетичних працях, присвячених європейському, і, зокрема, французькому, ісламу Соня Тебак¹, Жослін Сезарі², Франк Фрегозі³ та Джіт Клаузен⁴. Так, данська дослідниця Дж. Клаузен наголосила на порівняно незначному представництві мусульман в урядових структурах, але причин цього не аналізувала.

Цінну інформацію також можна почерпнути з праць вчених, які розглядали варіанти поєднання релігійної та світської ідентичностей у мусульманської молоді Франції. Показові у цьому контексті монографії Лейли Арслан “Діти ісламу та Маріанни. Від передмість до Університету”⁵, Клод Даржан “Мусульмани у Франції: релігійне самоствердження, соціальна субординація й політичний прогресивізм”⁶, та Махназ Шіралі “Між ісламом та демократією. Шляхи сучасних молодих французів”⁷. Уже із назв праць зрозуміло, що основний акцент у них зроблено на різних аспектах соціальної адаптації ісламської молоді, однак, наводяться й окремі приклади з політичного життя. Відтак, вважаємо, що аналіз політичної складової буття французьких мусульман на зламі ХХ–ХХІ ст. має як наукову, так і суспільно-політичну актуальність.

Дослідження політичної активності французьких мусульман охоплює такі питання: участь мусульман у загальнонаціональних та місцевих виборах, політичні симпатії французьких мусульман, висунення кандидатур осіб ісламського віросповідання у виборчі бюлетені, діяльність мусульман в урядових структурах та формування суто ісламських політичних партій. З метою всебічного аналізу вище перелічених аспектів наукової проблеми, було використано

¹ Sonya Tebbakh, *Muslims in the EU – Cities Report: France*. (Budapest: Open Society Institute, 2007).

² Jocelyne Césari, *L’islam à l’épreuve de l’Occident*. (Paris: Éditions la Découverte, 2004); Jocelyne Césari, *Musulmans et républicains. Les jeunes, l’islam et la France*. (Bruxelles: Éditions Complexe, 1998); Jocelyne Césari, *When Islam and Democracy Meet: Muslims in Europe and in the United States*. (New York: Palgrave Macmillan, 2004).

³ Franck Frégo, *Penser l’islam dans la laïcité. Les musulmans de France et la République*. (Paris: Librairie Arthème Fayard, 2008).

⁴ Jytte Klausen, *The Islamic Challenge: Politics and Religion in Western Europe*. (Oxford: Oxford University Press, 2005).

⁵ Leyla Arslan, *Enfants d’islam et de Marianne. Des banlieues à l’Université*. (Paris: PUF, 2010).

⁶ Claude Dargent, “Les musulmans déclarés en France: affirmation religieuse, subordination sociale et progressisme politique,” *Les Cahiers du Cevipot*, № 34 (2003): 3–42.

⁷ Mahnaz Shirali, *Entre islam et démocratie. Parcours de jeunes Français d’aujourd’hui*. (Paris: Armand Colin, 2007).

такі групи джерел: нормативно-правові акти⁸, звіти уповноважених осіб⁹, пресу¹⁰, друкований орган Національної федерації мусульман Франції (Fédération Nationale des Musulmans de France – FNMF, одна з найбільших федерацій ісламських організацій, функціонувала 1983–2006 рр.)¹¹, інтерв'ю¹², анкетування¹³, матеріали екзит-полів¹⁴.

Згідно законодавства П'ятої Республіки, брати участь у виборах до місцевих і загальнодержавних органів влади мали право лише громадяни Франції. За підрахунками французького демографа Жіль Куврер, більше половини мусульман, які проживали у Республіці станом на 1998 р. (2–2,5 млн осіб) мали французьке громадянство¹⁵. 2002 р. серед французів-мусульман було приблизно 1,5 млн повнолітніх, що складало вже 3,75–4 % електорального корпусу¹⁶.

⁸ “Loi № 93–933 du 22 juillet 1993 réformant le droit de la nationalité,” *Journal officiel de la République Française*, 23 juillet 1993, № 168: 10342–10348; “Loi № 98–170 du 16 mars 1998 relative à la nationalité,” *Journal officiel de la République Française*, 17 mars 1998, № 64: 3935; “Loi № 2005–158 du 23 février 2005 portant reconnaissance de la Nation et contribution nationale en faveur des Français rapatriés,” *Journal officiel de la République Française*, 24 février 2005, № 46: 3128–3131.

⁹ Thierry Mariani, *Immigration et intégration: rapport fait au nom de la Commission des lois constitutionnelles*. (Paris: Asssemblée Nationale, 2006).

¹⁰ “Hamlaoui Mekachera, ministre des oubliés de l’histoire,” *Le Monde*, 5 juillet 2002, consulté le 17 juin 2013, <http://www.mafhoum.com/press3/104S24.html>; “Presidentielle. L’ancien mufti de Marseille, Soheib Bencheikh, veut s’engager au nom de l’idéal républicain,” *L’Humanité*, 26 juin 2006, consulté le 15 décembre 2009, <http://www.humanite.fr/node/96246>; “L’Ennemi intime” vu par Florent Emilio-Siri,” *L’Express*, 21 septembre 2007, consulté le 14 décembre 2009, http://www.lexpress.fr/culture/cinema/l-ennemi-intime-vu-par-florent-emilio-siri_832436.html; “Alima Boumédienne-Thierry, une militante en politique,” *Jeune Afrique*, 30 mars 2011, consulté le 14 juin 2013, <http://www.jeuneafrique.com/Article/ARTJAJA2618p056-057.html>; “Mohamed Latrèche, le trouble organisateur du défilé pour le voile,” *Le Monde*, 18 avril 2004; “Un groupuscule violemment antisémite à l’origine de la manifestation du 17 janvier à Paris,” *Le Figaro*, 16 janvier 2004; “Boucliers humains,” *Dernières Nouvelles d’Alsace*, 21 février 2003.

¹¹ *Lumière*. Mensuel édité par la Fédération Nationale des Musulmans de France, № 1 (1995); *Lumière*, Mensuel édité par la Fédération Nationale des Musulmans de France, № 2 (1995); *Lumière*, Mensuel édité par la Fédération Nationale des Musulmans de France, № 11 (1996); *Lumière*, Mensuel édité par la Fédération Nationale des Musulmans de France, № 24 (1997).

¹² Бернар Годар, колишній радник міністерства внутрішніх справ Франції, записала Богдана Сипко, Париж, 10 грудня 2013 р.; Sophie Duchesne, et Florence Haegel, “Entretiens dans la cité, ou comment la parole se politise,” *Espaces Temps*, № 76–77 (2001): 95–109; Azouz Begag, “Identity and Self-Construction Among the Children of Maghrebian Immigrants in France,” *The Nanovic Institute Lecture Papers*, № 15 (2010): 1–15; Mustapha Amokrane, “Zebda et la lutte en chantant,” en *Génération. Un siècle d’histoire culturelle des Maghrébins en France*. (Paris: Éditions Gallimard, 2009): 301–304; Martine Gozlan, *L’Islam et la République: Des musulmans de France contre l’intégrisme*, (Paris: Belfond, 1994).

¹³ Sylvain Brouard, et Vincent Tiberj, *Français comme les autres? Enquête sur les citoyens d’origine maghrébine, africaine et turque*, (Paris: Presse de la Fondation nationale des sciences politiques, 2005); Анкетування в університеті Париж-8-Вінсенні-Сен-Дені, провела Богдана Сипко, грудень 2013 р.; “Portrait des musulmans, Rapport final,” *Sondage de l’Institut CSA*, août 2006, consulté le 15 décembre 2009, http://www.csa.eu/dataset/data2006/opi_20060823.pdf

¹⁴ “Le vote des Musulmans à l’élection présidentielle,” *IFOP-Focus*, № 88 (2013).

¹⁵ Tebbakh, *Muslims in the EU – Cities Report: France*, 12.

¹⁶ Justin Vaïsse, “Musulmans: Etrangère sous influence?,” *Foreign Policy. Edition Française*, 2007: 68.

Більшість мусульман-виборців у 1995–2007 рр. – це представники другого покоління іммігрантів, чий батьки не мали права голосу в Республіці. Тому ці люди з особливим зацікавленням стежили за політичним життям країни, а участь у виборах була для них принциповою. Показовими є слова Суїли, молодої французької алжирського походження з паризького передмістя, сказані в інтерв'ю соціологу Софі Дюшесн напередодні президентських виборів 1995 р.: *“Мій батько завжди жив тут, але ніколи не голосував. Я мушу слідкувати за політикою, щоби голосувати, бо мої батьки не могли голосувати. Це реванш”*¹⁷. 19-річна Каріма, опитана 1997 р. у Ліллі політологом Нансі Венель, також вважала, що *“з огляду на історичні обставини, брати участь у виборах – це навіть не право, а обов'язок мусульман”*¹⁸.

У квітні 2001 р. директором журналу *“La Medina”* (Медина) Хакімом ель Тіссані та політичним активістом Рашидом Неказом було створено Громадський форум мусульманських культур (FCCM – Forum Citoyen des Cultures Musulmanes), який мав на меті *“розвинути громадську свідомість французів мусульманської культури, щоб вони змогли зайняти належне їм місце у французькому суспільстві...”*¹⁹. До 2002 р. FCCM мав мережу зі 120 асоціацій у 45 містах країни і допоміг 17 тис. молодих мусульман записатися до виборчих списків*. Основою цієї федерації була нова, добре інтегрована у французьке суспільство, середня мусульманська верства, що могла стати прикладом для молоді зі “складних” передмість. У 2002 р. Громадський форум мусульманських культур навіть опублікував брошуру *“Для справедливої Франції”*, що містила 89 пропозицій кандидатам у президенти Республіки, які мали вирішити деякі проблеми мусульман. До прикладу, FCCM вимагав для користувачів соціального житла право викупити своє помешкання за 15 тис. євро після 10 років сплати квартплати²⁰.

Однак, як показало дослідження С. Бруара та В. Тібержа, незважаючи на зусилля FCCM, у 2005 р. серед осіб ісламського віросповідання було більше незаписаних у виборчі списки, ніж поміж інших громадян²¹, що видно у Таблиці 1.

Таблиця 1

Особи, внесені у реєстр виборців станом на 2005 р.

Вікова категорія	Мусульмани	“Корінні” французи
18–24 роки	70 %	85 %
25–34 роки	78 %	84 %
35–49 роки	76 %	94 %
50–64 роки	92 %	97 %

¹⁷ Duchesne, et Haegel, “Entretiens dans la cité, ou comment la parole se politise”: 105.

¹⁸ Nancy Venel, *Musulmanes françaises. Des pratiquantes voilées à l'université*. (Paris: L'Harmattan, 1999), 105.

¹⁹ Alice Charbonneau-Bloomfield, *L'Islam en France: de l'image au vécu*. (Nice, 2002), 130–131.

* Згідно французького законодавства, громадянин перед першим голосуванням (до 31 грудня року, що передував виборам) мав звернутися у мерію та вписати своє ім'я у реєстр виборців. Не внесені у виборчі списки особи не мали права голосу.

²⁰ Charbonneau-Bloomfield, *L'Islam en France: de l'image au vécu*, 131.

²¹ Brouard, et Tiberj, *Français comme les autres?*, 49.

Тому у грудні 2005 р. громадське об'єднання “Завдання пам'яті”, яке очолювали актор Джемел Деббуз, футболіст Ліліан Тюран і репер Жо Старр, закликала молодь із передмість записуватися до виборчих списків. Кампанія проходила під гаслом: “Щоб наші голоси рахувалися, об'єднаймося!”. Як наслідок, 2006 р. до виборчих списків Сен-Дені вписано на 38 % більше осіб, ніж зазвичай²².

Усупереч усталеному стереотипу²³, мусульманська спільнота не була одностайною у підтримці “лівих” сил. Традиційно соціалістів і комуністів підтримували бідніші прошарки населення. Декларації лідерів ісламських асоціацій і результати екзит-полів у дні президентських виборів дозволяють простежити модифікації політичних симпатій французьких мусульман.

У червні 1995 р. на шпальтах першого номера друкованого органу Національної федерації мусульман Франції було розміщено статтю “Добрий мусульманин, добрий громадянин”, в якій, зокрема, йшлося: “Нещодавно у Франції пройшли дві великі виборчі кампанії. Ми, виборці, були покликані обрати свого президента, мерів та місцеві ради [...] Громадяни ісламського віросповідання взяли активну участь у виборах, аби виразити прагнення брати участь у житті нації та місцевих громад. Вони довели, що є такими ж громадянами, як і інші...”²⁴. Але обрання Ж. Ширака, на думку очільників FNMF, нічого не змінило у житті мусульман, оскільки “політика у дусі Шарля Паскви [1993–1995 рр. під час перебування на посту міністра внутрішніх справ цей діяч надавав перевагу діалогу з ректором Великої Паризької мечеті Далілем Бубакером, що, закономірно, не імпонувало FNMF – Б.С.] продовжувалась”²⁵. Натомість, 1995 р. керівники Національного комітету об'єднання харкі* висловили підтримку новообраному главі держави та заявляли, що 93,6 % членів їхньої організації у першому турі президентських виборів проголосували за Ж. Ширака²⁶. За даними Національної федерації мусульман Франції, напередодні парламентських виборів 1997 р., 83 % мусульман симпатизували “лівим” партіям (≈ 50 % соціалістам), а 17 % – “правим”²⁷. Об'єднання ісламських організацій Франції (Union des Organisations Islamiques de France – UOIF, ще одна потужна ісламська федерація, створена 1983 р.), яке представляло 500 тис. виборців, у 1995, 2002 та 2007 роках підтримало соціалістів.

²² Arslan, *Enfants d'islam et de Marianne*, 195–196.

²³ Cyprien Avenel, et Vincenzo Cicchelli, “Familles maghrébines en France,” *Confluences Méditerranée*, № 39. (2001): 75.

²⁴ *Lumière*, № 1 (1995): 1.

²⁵ *Lumière*. № 2 (1995): 3.

* Харкі – члени допоміжних частин французької армії у роки Алжирської війни 1954–1962 рр., які комплектувалися з алжирців і воювали на стороні французів. Після підписання Євіанських угод 1962 р. значна частина харкі та їх сімей, рятуючись від переслідувань в Алжирі, втекли в колишню метрополію.

²⁶ “Hamlaoui Mekachera, ministre des oubliés de l'histoire,” *Le Monde*, 5 juillet 2002.

²⁷ *Lumière*. № 11 (1996): 6.

За результатами екзит-полу, проведеного 21 квітня 2002 р. моніторинговим центром *Institut CSA* та газетою *La Vie*, у першому турі президентських виборів 39 % мусульман проголосували за соціаліста Ліонеля Жоспена (у порівнянні з 16 % усіх французів), 11 % підтримали Ж. Ширака (20 % усіх громадян), 5 % віддали свої голоси Жану-Марі Ле Пену (18 % громадян)²⁸. За Франсуа Байру, який обіцяв визнати пряму відповідальність Франції за допущення винищення харкі в Алжирі 1962 р. (уже після проголошення незалежності!)²⁹, проголосувало лише 2 % мусульман (6,84 % інших громадян)³⁰. За Національний Фронт здебільшого голосували ті представники середнього стану ісламського віросповідання, які проживали у “складних” передмістях та “втомилися” від зухвалої поведінки іммігрантської молоді³¹. Так, Фарід Смахі, регіональний радник Національного Фронту в регіоні Іль-де-Франс у 1998–2001 рр. та Парижі в 2002–2007 рр., 6 червня 2006 р. у радіоєфірі пояснив свою політичну позицію тим, що він мусульманин, але це його особиста справа, і у партію він “вступив за власним вибором, а не через зомбування Жана-Марі Ле Пена”³².

За дослідженнями Центру політичних досліджень *SEVIPOF*, 2005 р. дві третини мусульман симпатизували “лівим” партіям (8 % – ультралівим, 5 % – комуністам, 49 % – соціалістам, 14 % – зеленим), 10 % – “правим” (3 % – Об’єднання французьких демократів, 7 % – голлісти), а 25 % – іншим³³. Ці цифри відповідають результатам екзит-полів 2002 р., коли кандидатам від “лівих” сил мусульмани віддали 61 % голосів, “правим” – 14 %, а 21 % – ультралівим та ультраправим.

17–23 серпня 2006 р. працівники моніторингового центру *Institut CSA* опитали 510 повнолітніх мусульман. Виявилося, що 64 % респондентів схвально оцінили діяльність президента Ж. Ширака, 44 % – прем’єр-міністра Домініка де Вільпена і лише 25 % – міністра внутрішніх справ Н. Саркозі³⁴. Останній, завдяки гострим

²⁸ Vaïsse, “Musulmans: Etrangère sous influence?": 68.

²⁹ Bérenger Bonneau, *Les harkis de la Somme. De 1954 à nos jours: un retour de guerre*. (Amiens: Encrage Édition, 2007), 132.

³⁰ “Le vote des Musulmans à l’élection présidentielle,” *IFOP-Focus*, № 88 (2013): 3.

³¹ Farhad Khosrokhavar, “La violence et ses avatars dans les quartiers sensibles,” *Déviance et société*, 24, № 4 (2000): 426.

³² Vincent Geisser, et Aziz Zemouri, *Marianne et Allah. Les politiques français face à la “question musulmane”*. (Paris: Éditions la Découverte, 2007), 157.

³³ Brouard, et Tiberj, *Français comme les autres?*, 54.

* Проведене нами у грудні 2013 р. анкетування десяти французьких мусульманок, які носили хіджаб, дало дещо інші результати. Лише 40 % опитаних позитивно оцінювали діяльність Жака Ширака, а 10 % – Ніколя Саркозі. У той же час 50 % респонденток звинувачували Ж. Ширака у забороні помітних релігійних атрибутів у середніх навчальних закладах: “Жак Ширак заборонив хіджаб у школі, отже НІ” (21-річна уродженка Іль-де-Франсу). Але варто зважати на той факт, що питання хіджабу було “болючим” для респонденток. Див.: Анкетування в університеті Париж-8-Вінсенні-Сен-Дені, провела Богдана Сипко, грудень 2013 р.

³⁴ “Portrait des musulmans, Rapport final,” *Sondage de l’Institut CSA*.

і дискримінаційним антиіммігрантським висловлюванням під час заворушень у французьких передмістях 2005 р., став одним із лідерів антипатій ісламського електорату.

Ця ситуація не могла імпонувати Н. Саркозі, оскільки, за словами Арно Ферхаті, особистого радника державного секретаря Катрін Вотрен, *“йшлося про тримільйонний електорат [цифра перебільшена, бо враховано й неповнолітніх осіб, які не могли голосувати, – Б. С.], без якого праві не зможуть виграти президентські вибори 2007 р.”*³⁵. З метою “реабілітації” в очах мусульманської спільноти, Н. Саркозі проводив зустрічі із керівництвом Французької ради ісламу (Conseil Français du culte Musulman – CFCM, представницький орган французьких мусульман, створений 2003 р.) та Об'єднання ісламських організацій Франції. Однак, 2006 р. на XXIV Конгресі у Ле Бурже секретар UOIF Ф. Алауї позбавив Сеголен Руаяль та Н. Саркозі статусу “хороших кандидатів”, пригадуючи першій виступи проти хіджабу, а другому – критику ритуального вбивства баранів у непризначених для цього місцях. Натомість привілейований статус отримав Франсуа Байру³⁶. Представники інших ісламських федерацій Франції закликали проголосувати проти “одіозного” міністра внутрішніх справ та підтримати кандидатку від Соціалістичної партії Франції.

Відтак, у першому турі президентських виборів 2007 р. Н. Саркозі отримав 8 % голосів мусульман (31,18 % інших громадян), С. Руаяль – 58 % (25,87 %), а Ф. Байру – 15 % (18,57 %)³⁷. Як бачимо, за п'ять років Ф. Байру – політику правого спрямування, який наголошував на повазі до ісламу, вдалося на 13 % наростити електоральну підтримку серед мусульман. У другому турі, який став для Н. Саркозі переможним, за нього проголосувало лише 5 % осіб ісламського віросповідання³⁸. Як іронічно зауважив нам в інтерв'ю колишній радник Міністерства внутрішніх справ Франції Бернар Годар: *“в Саркозі були інші цілі, ніж у Ширака, у нього були погляди “аля американський лібералізм”: для того, щоби я виграв голоси, потрібна підтримка спільноти. Я допоміг Об'єднанню ісламських організацій Франції потрапити до Французької ради ісламу, оскільки Брати мусульмани були дуже могутніми. Тепер голосуйте за мене. Притягнення електорату, прошарків по-американськи. Але це не мало сенсу у випадку французьких мусульман... Від 2007 р. все стало ясно. Саркозі сказав: я зрозумів, мусульмани не є друзями”*³⁹. Однак,

³⁵ Dominique Vidal, et Karim Bourtel, *Le mal être arabe. Enfants de la colonisation*. (Marseille: Agône, 2005), 44.

³⁶ Arslan, *Enfants d'islam et de Marianne*, 163.

³⁷ “Le vote des Musulmans à l'élection présidentielle,” *IFOP-Focus*, № 88 (2013): 2.

³⁸ Murodjon Andaraliev, *Maghreb Migration and Integration Issues: a Case of France*. (Budapest, 2012), 47.

³⁹ Бернар Годар, колишній радник міністерства внутрішніх справ Франції, записала Богдана Сипко, Париж, 10 грудня 2013 р.

питання політичних траєкторій мусульман періоду президентської каденції Ніколя Саркозі стане предметом наступної нашої наукової розвідки, оскільки воно надзвичайно багатогранне – вже у першому уряді міністром юстиції стала французька магрибського походження Рашида Даті, питаннями міської політики заопікувалася Фадела Амара – активістка ісламської жіночої організації, а першим Верховним комісаром з питань різноманітності та рівності шансів став бізнесмен алжирського походження Язід Сабеґ⁴⁰.

Президентська кампанія 2007 р. цікава для нас не лише рекордно низькою підтримкою переможця мусульманською спільнотою, а й факту балотування на пост глави Республіки особи ісламського віросповідання. Президент UOIF Лхаж Тамі Брез на початку передвиборчого марафону слушно зауважив, що мусульманська спільнота використовує президентську кампанію, щоб змусити почути себе.

Такими “речниками” стали Лейла Буашера, Рашид Неказ і Сохейб Беншейх. Усі вони будували свої політичні програми на платформі світськості⁴¹. Л. Буашера народилася в Марселі у сім’ї робітників алжирського походження і стала доктором міжнародного права. Політичну кар’єру розпочала в ООН. Напередодні президентських виборів 2007 р. запропонувала докорінні перетворення усієї державної системи – створити Шосту Республіку, скликати уряд Національної єдності та розпустити Національну школу адміністрації (вищий навчальний заклад, який готував політичну й адміністративну еліту). Соціальний працівник із паризького передмістя Рашид Неказ також вважав, що “Франція з 2002 р. переживає кризу демократії, якій Ширак міг запобігти, якби сформував уряд Національної єдності”⁴².

Гасла Л. Буашера та Р. Неказа були популістськими, до того ж ці діячі лише заявляли про те, що балотуватимуться у президенти, але офіційно кандидатур не висунули. Таким чином, 1 серпня 2006 р. Сохейб Беншейх став єдиним офіційним кандидатом-мусульманином. С. Беншейх народився 1961 р. у Саудівській Аравії в сім’ї алжирського імама. Випускник Сорбони, 1995–2005 рр. був муфтієм Марселя, а 2003–2005 рр. – кооптованим членом Французької ради ісламу. С. Беншейх наголошував на тому, що треба відрізнити приписи Корану від просто усталених традицій, які не мали під собою релігійних догм. За його словами, інтеграційні процеси гальмували не догми ісламу, а зовнішні прояви

⁴⁰ Vincent Latour, “The Sarkozy Years: Attempting to define a New Paradigm for Diversity Governance in France,” in *The Sarkozy Presidency. Breaking the Mould?*, ed. by Gino G. Raymond (London: Palgrave Macmillan, 2013), 133–134.

⁴¹ “Les candidats musulmans de 2007. Après Georges, Valéry, François et Jacques, la France aura-t-elle un président prénomme Ramadan, Leila, Rachid ou Soheib?,” *Mediarabe*, le 21 décembre 2006, consulté le 12 août 2013, <http://www.mediarabe.info/spip.php?article279>

⁴² “Les candidats musulmans de 2007. Après Georges, Valéry, François et Jacques, la France aura-t-elle un président prénomme Ramadan, Leila, Rachid ou Soheib?,” *Mediarabe*, le 21 décembre 2006, consulté le 12 août 2013, <http://www.mediarabe.info/spip.php?article279>

релігійності. Носіння хіджабу та вживання халяльної їжі він вважав доісламською традицією арабських племен⁴³. Муфтії Марселя підтримував державну інтеграційну стратегію, але вважав, що виключення з середніх навчальних закладів за носіння видимих релігійних атрибутів може мати негативні наслідки. Дівчата, яких позбавили права навчатися у державних закладах освіти, могли стати маріонетками у руках радикальних мусульманських організацій, які не поділяли республіканських цінностей⁴⁴. 2005 р. муфтії добровільно покинув усі адміністративні посади і заявив про наміри зайнятися науковою та громадською роботою.

Балотуючись у президенти Республіки, С. Беншейх наголошував, що його кандидатура не є ні магрибською, ні мусульманською, а громадянською і світською. Своє бачення місця ісламу в Республіці колишній муфтії Марселя розкрив ще 19 листопада 2001 р. в інтерв'ю журналісту газети *Le Monde*: “Або іслам рухатиметься зі своїм століттям, або залишиться на маргінесі сучасного суспільства. Немає майбутнього для ісламу без світськості...”. Тому в основі передвиборної програми С. Беншейха були такі постулати, як “відновлення світського ідеалу” та “подолання фобії французів щодо ісламу та мусульман”⁴⁵. Але, за словами Б. Годара, “Сохейб Беншейх, як сьогодні Малек Шебел та інші, не мав жодного впливу на віруючих та практикуючих мусульман. Його розмови дуже подобалися ізольованим, світським, мало практикуючим мусульманам. Його розмови подобалися й французам. Він трактував іслам, як культурну категорію. Шалгуні, Беншейх – це ізольовані лідери. Правда, їх підтримували республіканці, Ширак, Шевенман також. Беншейха трактували, як Людину... Але він не мав жодного впливу на мусульман, що керували культовими справами”⁴⁶.

Крім того, прізвище колишнього марсельського муфтія так і не з'явилося у бюлетенях, оскільки йому не вдалося залучитися підтримкою 500 мерів, як того вимагало французьке законодавство. Зауважимо, що на початку ХХІ ст. у Французькій Республіці було лише два мери ісламського віросповідання: Ахмед Абделькадер у комуні Еро (256 мешканців) та Карім Каддурі в комуні Ля Мез (1030 жителів)⁴⁷. А керівники основних ісламських федерацій Франції вважали С. Беншейха “технічним” кандидатом Н. Саркозі. Це підтверджують слова президента Національної федерації мусульман Франції М. Бешарі: “Мусульмани повинні голосувати осмислено вже в першому турі, щоб уникнути

⁴³ Gozlan, *L'Islam et la République: Des musulmans de France contre l'intégrisme*, 57–59.

⁴⁴ Ibid, 102–104.

⁴⁵ “Presidentielle. L'ancien mufti de Marseille, Soheib Bencheikh, veut s'engager au nom de l'idéal républicain,” *L'Humanité*, le 26 juin 2006, consulté le 15 decembre 2009, <http://www.humanite.fr/node/96246>

⁴⁶ Бернар Годар, колишній радник міністерства внутрішніх справ Франції, записала Богдана Сипко, Париж, 10 грудня 2013 р.

⁴⁷ Yazid Sabeg, et Laurence Méhaignerie, *Les oubliés de l'égalité des chances. Participation, pluralité, assimilation... ou repli?* (Paris: Institut Montaigne, 2004), 106–107.

повторення 21 квітня 2002 р. [вихід Ле Пена в другий тур – Б.С.]... Мусульманські кандидатури шкодять соціалістам, оскільки вони розпорошують голоси у першому турі...”⁴⁸.

Зауважимо, що відомі французькі політики ісламського віросповідання теж не підтримали кандидатури С. Беншейха. У період президентської каденції Ж. Ширака серед осіб, які займали вищі державні посади, було п’ятеро мусульман. Зокрема, 2002 р. посаду державного секретаря з питань сталого розвитку зайняла Токія Саїфі – перша жінка магрибського походження у французькому уряді, після 1959 р. (від каденції Нафісси Саїд Кари)⁴⁹. Незважаючи на те, що діячка мала значний досвід активної політичної діяльності (засновниця організації Простір Інтеграції міста Лілль, з 1999 р. – депутат Європейського парламенту від Партії ліберальних демократів), її призначення державним секретарем було символічним для мешканців “складних” передмість, оскільки вона народилася у багатодітній сім’ї алжирського робітника (четверта з десяти дітей) та провела дитинство у бідонвілі (стихійному поселенні, спорудженому з підручних матеріалів).

Після вступу Т. Саїфі на пост держсекретаря з питань сталого розвитку, журналісти газети *La Dépêche du Midi* (“Депеша Півдня”) взяли інтерв’ю у мешканок Мірай – депресивного передмістя Тулузи. Жінки алжирського походження з ентузіазмом зустріли її призначення: “Токія Саїфі така, як ми, з багатодітної сім’ї, дочка алжирця. Вона жила у передмісті. Як і ми, вона належить двом культурам, вона зможе нас зрозуміти...”, “Призначення Токії Саїфі показує, що ми маємо своє місце у цьому суспільстві. Шкода, що це визнання не прийшло раніше, і що ліві до цього не додумалися [2002 р. уряд очолив голліст Жан-П’єр Раффарен, його попередником був соціаліст Ліонель Жоспен, якому значна частина французьких мусульман – Б.С.]”⁵⁰. Щоправда, дехто поставився до цього призначення скептично. Так, студент Мохамед, який працював у Мак Дональдсі, назвав найменування Т. Саїфі держсекретарем “звичайнісінькою показухою”⁵¹.

Т. Саїфі часто наголошувала на тому, що вона походить з бідного передмістя і зуміла власними силами зробити добру політичну кар’єру, а тому закликала молодь зі “складних” кварталів брати участь у конкурсах на адміністративні посади, у тому числі й у поліції, а також розвивати власний малий бізнес. Таким

⁴⁸ “Les candidats musulmans de 2007. Après Georges, Valéry, François et Jacques, la France aura-t-elle un président prénommé Ramadan, Leila, Rachid ou Soheib?,” *Mediarabe*, le 21 décembre 2006, consulté le 12 août 2013, <http://www.mediarabe.info/spip.php?article279>.

⁴⁹ “Tokia Saïfi, une militante devenue secrétaire d’Etat,” *La Dépêche du Midi*, le 13 mai 2002, consulté le 12 juillet 2013, <http://www.ladepeche.fr/article/2002/05/13/396655-tokia-saifi-une-militante-devenue-secrtaire-d-etat.html>

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Evelyne Perrin, *Jeunes maghrébins de France. La place refusée*. (Paris: L’Harmattan, 2008). 179–180.

чином, пані Саїфі, яка була державним секретарем з питань сталого розвитку 2002–2004 рр.^{*}, вірила у можливість поступового перетворення молоді з неблагополучних передмість у середній клас.

“Відновленням рівноваги” назвав 2002 р. Ерік Раульт – політик правого спрямування, призначення Хамлауї Мекашера державним секретарем з питань ветеранів⁵². На відміну від громадської активістки й учасниці маршу берів^{**} 1983 р. Т. Саїфі, Х. Мекашера був професійним військовим і послідовним консерватором. Уродженець Східного Алжиру, в роки Алжирської війни 1954–1962 рр. воював на боці французів, як кадровий офіцер. На питання, чому воював проти алжирського Фронту національного визволення, він дав вичерпну відповідь: *“Не можна зраджувати країну, що дала вам освіту та виховання”*⁵³. Кавалер Ордену Почесного легіону, Національного ордену заслуги, Військового хреста заслуги та Колоніальної медалі, Х. Мекашера був послідовним захисником інтересів харкі. Добре знайомий із Ж. Шираком, він любив інтереси родин членів допоміжних частин французької армії та був одним з ініціаторів прийняття 23 лютого 2005 р. Закону про визнання та вдячність нації репатрійованим французам⁵⁴. Така позиція держсекретаря (у 2004–2007 рр. делегованого міністра з питань ветеранів) дозволила сенатору Роже Романі назвати Х. Мекашера *“сфінксом, який проявив людяність і турботу щодо харкі”*, а журналістам газети *Le Monde* – *“міністром забутих історією”*^{55***}.

Міністерський портфель в уряді Д. де Вільпена в 2005 р. отримав ще один мусульманин – Азуз Бегаг, який став делегованим міністром з питань рівності. Відомий письменник, дослідник-соціолог, політик і кавалер Ордену Почесного легіону (з 2005 р.) своє походження описував так: *“Я письменник, син селян: алжирців, мусульман, неграмотних, які за п'ятдесят років свого перебування у Франції не вивчили французької мови. Вони вірили у міфічну можливість повернення в Алжир... Мій батько був ніким, я став кимось, отож я був членом сім'ї, релігійної спільноти, але емансипувався завдяки республіканській школі та критичному мисленню...”*⁵⁶. Аналіз цього уривка

* 2004 р. Т. Саїфі знову обрана у Європарламент.

⁵² “Hamlaoui Mekachera, ministre des oubliés de l’histoire,” *Le Monde*, 5 juillet 2002.

** Бер (франц. – beur) – термін, що утворилося шляхом верлану (арготичний процес, що полягає у перестановці складів у слові) на початку 1980-х рр. Вживається для позначення осіб магрибського походження, які народилися у Франції.

⁵³ “Hamlaoui Mekachera, ministre des oubliés de l’histoire,” *Le Monde*, 5 juillet 2002.

⁵⁴ “Loi №2005–158 du 23 février 2005 portant reconnaissance de la Nation et contribution nationale en faveur des Français rapatriés,” *Journal officiel de la République Française*, 24 février 2005, № 46: 3128–3131.

⁵⁵ “L’Ennemi intime” vu par Florent Emilio-Siri,” *L’Express*, 21 septembre 2007.

*** Так на зламі XX–XXI ст. у Французькій Республіці називали харкі. Див.: Bogdana Sytko, “Od „zapomnianych przez historię” do podmiotów relacji społecznych: problem harki w okresie prezydentury Jacques’a Chiraca,” *Społeczeństwo i Polityka. Pismo edukacyjne*, № 36 (2013).

⁵⁶ Begag, “Identity and Self-Construction Among the Children of Maghrebian Immigrants in France,”: 2.

показує, що А. Бегаг, як і більшість берів, абсолютизували ті громадянські, а особливо політичні, права, які їм дала Республіка, протиставляючи своє буття безправному становищу батьків. В автобіографічному творі “Баран у ванній” (2007 р.) А. Бегаг прокоментував свою міністерську кар’єру: “Мій батько, який помер три роки тому в Ліоні, неграмотний, нефранкомовний, який зараз сидить на зірці, певно, плаче від радості, бачачи, як цього червневого дня я виходжу з Єлисейського палацу...”⁵⁷. Як представник другого покоління іммігрантів А. Бегаг наголошував на двох основах інтеграції – знанні французької мови та світськості. Іслам та світськість, на його думку, могли прекрасно співіснувати, оскільки “релігія є приватною справою кожного і стосується лише віруючого та Бога”⁵⁸. 2007 р. А. Бегаг подав у відставку, через жарт Н. Саркозі про його походженням.

У вересні 2004 р. до Сенату Республіки було обрано двох мусульманок – Барізу Кіарі від Соціалістичної партії Франції та Аліму Бумедьєн від партії “зелених”⁵⁹. А. Бумедьєн, як і Т. Саїфі та А. Бегаг, була донькою неграмотного іммігранта з Алжира, який заохочував її навчатися, щоби піднятися по соціальній драбині. І доньці вдалося виправдати сподівання батька: уродженка бідонвіля, яка 1983 р. брала участь в марші берів, 1987 р. захистила докторську дисертацію з соціології, 1995 р. стала муніципальною радницею з питань асоціацій комуни Аржентей, а 1999–2004 рр. була депутатом Європейського парламенту⁶⁰.

Однак, постать А. Бумедьєн сприймалася французькими мусульманами неоднозначно. Хоча після обрання у Сенат вона й далі мешкала у передмісті Аржентей, де народилася, і де жили її виборці, але “скомпрометувала” себе деякими неоднозначними законопроектами. Зокрема, 2005 р. А. Бумедьєн підтримала проект закону про легалізацію одностатевих шлюбів та ініціювала визнання у Республіці одностатевих шлюбів, укладених за кордоном. Свою позицію сенаторка пояснила тим, що “завжди боролася проти усіх видів дискримінації”⁶¹. Проте електорат не підтримав таких ініціатив А. Бумедьєн і, відповідно, 2011 р. її не переобрали.

Більш “традиційними” були погляди Б. Кіарі – судді Вищого суду Юстиції, нагородженої 2001 р. Національним орденом заслуги та визнаної в 2004 р. “сенатором року”. Б. Кіарі наголошувала, що є одночасно мусульманкою та французькою. Сенатор вважала, що проблеми мусульманської спільноти Республіки наявні у соціальній, а не релігійній сфері. На її думку, дискусії про хіджаби, бурки, мінарети та національну ідентичність були звичайнісінькою

⁵⁷ Rozella Spina, *Enfants de harkis et enfants d'émigrés. Parcours croisés, identités à recoudre*. (Paris: Éditions Karthala, 2012), 131.

⁵⁸ Begag, “Identity and Self-Construction Among the Children of Maghrebian Immigrants in France,”: 11.

⁵⁹ Klauzen, *The Islamic Nchallenge: Dolitics and Religion in Western Europe*, 22.

⁶⁰ “Alima Boumédienne-Thiery, une militante en politique,” *Jeune Afrique*, le 30 mars 2011, consulté le 14 juin 2013, <http://www.jeuneafrique.com/Article/ARTJAJA2618p056-057.html>

⁶¹ Ibid.

спекуляцією, покликаною відокремити мусульман від загалу суспільства та замовчати важливіші теми – забезпечення житлом, працевлаштування, освітні проекти. На підтримку своєї позиції Б. Кіарі висунула тезу, що складні передмістя не горіли під час “карикатурного скандалу”⁶¹.

Таким чином, у період президентської каденції Ж. Ширака і в уряді, і у верхній палаті парламенту з’явилися перші представники ісламського віросповідання. Це, без сумніву, додавало оптимізму французьким мусульманам, зокрема 40-річний Віссам радів, що “мусульмани вже є повсюди, навіть в уряді. І я вважаю, що так і має бути”⁶². Але в Національній Асамблеї (нижня палата) із 577 депутатів жоден не був мусульманином⁶³.

Недостатньо представленими були особи ісламського віросповідання і серед чиновників різних рангів: лише 44 з 1719 регіональних, 1 тис. з 142 тис. муніципальних та 32 з 3804 кантональних радників станом на 2004 р. були мусульманами⁶⁴. Шлях до місцевої, а, згодом, і до “великої” політики молодих мусульман, найчастіше, пролягав через соціальну роботу та участь у громадських асоціаціях⁶⁵. Так розпочинали політичну кар’єру Тунес Раїм^{**}, Абель Джерарі^{***} та Ахмед Ельмшерфі^{****}⁶⁶. Оригінальним був приклад музичного колективу Zebda, створеного 1997 р. У 2001 р. Zebda, разом із асоціацією TastiKollectif, запропонували власний список “Мотивовані” на муніципальні вибори у Тулузі. У першому турі музиканти здобули 12,38 % голосів. Але в період між двома турами розпочалася ксенофобська кампанія “Не потрібно арабів у Капітолії”, тому в другому турі “Мотивовані” отримали лише чотирьох представників⁶⁷.

* У січні–лютому 2006 рр. деякі французькі видання передрукували карикатури данської газети Jyllands Posten на пророка Мохамеда, що спричинило обурення значної частини мусульманських активістів та осуд французької громадськості, але до заворушень у передмістях не привело. Див.: Богдана Сипко, “Карикатурний скандал,” у *Світова історія XX–XXI століть. Енциклопедичний словник*, за ред. Ігора Підкови і Романа Шуста. (Львів: Простір-М, 2019), 514.

⁶² Hamide Chaouche, “Islam et laïcité. Les représentations sociales chez les générations issues de l’immigration en France. Le cas de l’immigration maghrébine,” (Thèse pour le doctorat de sociologie, Université Paris 8, 2007), 663.

⁶³ Антон Разливаев, “Мусульмане в Європе: препятствия на пути к цивилизационному компромиссу,” *Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация*, № 2 (2008): 237.

⁶⁴ Jonathan Laurence, and Justin Vaisse, *Integrating Islam. Political and Religious Challenges in Contemporary France*. (Washington: Brookings Institutions Press, 2006), 196.

⁶⁵ Nathalie Kakpo, “Jeunes issus de l’immigration et l’islam. Famille, école, travail et identifications religieuses,” (Thèse pour le doctorat de sociologie, Université Paris 8, 2004), 385.

^{**} Тунес Раїм 2001 р. обраний у міську раду Рубекса від партії зелених. До 2008 р. займався питаннями молоді, міжнародної співпраці та рівності прав.

^{***} Абель Джерарі 2001–2008 рр. заступник мера XI і XII округів Марселю.

^{****} Ахмед Ельмшерфі 2001–2008 рр. був заступником мера Реймса з питань “складних” кварталів.

⁶⁶ *Nous sommes Français et Musulmans. Enquête*, photographies France Keyser, textes Vincent Geisser. (Paris: Autrement, 2010), 11 121.

⁶⁷ Amokrane, “Zebda et la lutte en chantant,”: 301–304.

Молодь ісламського віросповідання, що робила перші кроки у політичному житті, нарікала, насамперед, на небажання керівництва вносити їхні імена у партійні списки та давати “прохідні” номери. До прикладу, Сабан Кіпрер, член Соціалістичної партії та мешканець Страсбурга, обурювався тим, що на муніципальних виборах 2002 р. йому запропонували “непрохідне” місце: “У списку соцпартії на регіональних виборах я був єдиною особою іммігрантського походження, і у мене був непрохідний номер. Але турецька спільнота найчисленніша в Ельзасі, найдинамічніша, її економічна експансія дуже сильна... Якщо брати це до уваги, то я мав бути у списку перед ними всіма”⁶⁸. Навіть у Сена-Сен-Дені, департаменті із найбільшою кількістю мусульман, у 2002 р. до партійних списків на муніципальних виборах було внесено двадцять кандидатів ісламського віросповідання, у Верхній Сені та Валь-де-Марні – по п’ять, у Парижі трохи більше десяти. У 2007 р. відбулися позитивні для мусульман зміни: у списках Сен-Дені фігурувало вже 30 “ісламських” кандидатів, Валь-де-Марні та Верхній Сені – 10, а в Парижі – близько 20⁶⁹. Несподіваним є той факт, що найбільше осіб магрибського походження 2007 р. було у списках Національного Фронту⁷⁰.

Непропорційно мала репрезентованість мусульман у різних ешелонах влади давала додаткові аргументи політичним ісламістам. Зокрема, 30 квітня 1997 р. Мохамед Лятреш створив у Страсбурзі Партію мусульман Франції (*Partie des musulmans de France* – РМФ)⁷¹. Засновник партії народився у Тунісі в сім’ї алжирського імама Кеззані Лятреша, який 1962 р. переїхав до Франції та оселився у Страсбурзі. Після навчання у Сирії М. Лятреш зблизився з шиїтами та турецьким радикальним рухом *Millî Gıccğs*. За словами журналіста газети *Le Monde* Ксав’є Тернізьєна, М. Лятреш не афішував своїх джерел прибутку. Політичний портрет цього ісламістського діяча представив дослідник Франк Фрегозі: “Це ісламістський популіст. Він виступає речником соціально маргіналізованих мусульман. Якби існував арабський Лє Пен, то це би був саме Лятреш”⁷².

Мету створення своєї партії М. Лятреш пояснив необхідністю “звільнити мусульман від впливів Соціалістичної партії, яка за своєю природою є сіоністською”⁷³. Лідер РМФ підкреслював антисіоністський характер своєї політичної сили, виступав за визнання факту “геноциду” палестинців, здійсненого Ізраїлем. Тому 1997–2003 рр. Партія мусульман Франції орієнтувалася на зовнішньополітичні акції на Близькому Сході, в Афганістані та Іраку, зокрема т. зв.

⁶⁸ Sadek Hajji, et Stéphane Marteau, *Voyage dans la France musulmane*. (Paris: Plon, 2005), 134.

⁶⁹ Arslan, *Enfants d’islam et de Marianne*, 201.

⁷⁰ *Lumiure*, № 24 (1997): 6.

⁷¹ Cesari, *When Islam and Democracy Meet*, 78.

⁷² “Mohamed Latrèche, le trouble organisateur du défilé pour le voile,” *Le Monde*, le 18 janvier 2004.

⁷³ “Un grousicule violemment antisémite à l’origine de la manifestation du 17 janvier à Paris,” *Le Figaro*, le 16 janvier 2004.

кампанія “людських щитів”, коли 2003 р. М. Лятреш та 32 його прихильників вирушили до Іраку надавати “моральну допомогу” населенню⁷⁴.

Своєрідне піднесення Партії мусульман Франції відбулося наприкінці 2003 – початку 2004 рр., коли в політикумі та суспільстві проходила дискусія щодо можливості заборони видимих релігійних атрибутів у середніх навчальних закладах. Власне М. Лятреш став основним речником прихильників хіджабів. З ініціативи РМФ, 17 січня 2004 р. у Парижі зібралася 10–20 тисячна маніфестація противників заборони видимих релігійних атрибутів, безпеку яких оберігали 20 тис. поліцейських. М. Лятреш був задоволений проведеною акцією: “Мені здається, що я виконав своє завдання організувати маніфестацію для всіх тих, хто хотів захистити свободу, хто хотів боротися проти проекту цього закону, хто хотів висловитися. Сьогодні ми дали мікрофон усім, хто хотів говорити. Основне послання, яке ми прагнули донести – змусити Президента Республіки зрозуміти, що не потрібно підписувати цього дискримінаційного закону...”⁷⁵.

Але після прийняття 15 березня 2004 р. Закону про заборону помітних релігійних атрибутів у середніх навчальних закладах, активність Партії мусульман Франції знову знизилася. Це цілком закономірно, оскільки РМФ, яка об’єднувала до 2 тис. осіб, була маргінальною політичною силою і не мала значного впливу на 5-мільйонну мусульманську спільноту Франції. Її підтримували, насамперед, мусульмани алжирського походження Страсбурга, а також частина ельзаських автономістів. Про “впливовість” цієї політичної сили свідчать результати місцевих виборів 1997 р., коли РМФ набрала 0,65 % голосів, а її лідер – 0,92 %⁷⁶. Щойно в листопаді 2012 р. з’явилася конкурентоспроможна партія – Об’єднання французьких мусульманських демократів, аналіз діяльності якої залишається перспективним напрямом досліджень.

Таким чином, 1995–2007 рр. відбулися значні зміни у політичному житті французьких мусульман. Виборчі права мали вже близько 1,5 млн осіб ісламського віросповідання, що робило їх потужною електоральною силою, за голоси яких почали боротися. Більшість французьких мусульман цього періоду ще підтримували “ліві” сили, незважаючи на те, що “праві” традиційно виступали за порозуміння з арабськими країнами. У такій позиції відобразилися внутрішньополітичні пріоритети французьких мусульман, тобто вирішення соціальних проблем, і вторинність фактору зовнішньополітичної доктрини.

⁷⁴ “Boucliers humains,” *Dernières Nouvelles d’Alsace*, 21 février 2003.

⁷⁵ “Entretien avec Mohamed Latrèche. Propos recueillis par Amara Bamba,” *Saphirnet*, le 19 janvier 2004, consulté le 9 decembre 2012, http://www.saphirnet.info/article_959.html

⁷⁶ Brigitte Maréchal, and Stefano Allievi, and Felice Dassetto, and Jørgen Nielsen, *Muslims in the Enlarged Europe. Religion and Society. Vol. 2.* (Leiden-Boston: Brill, 2003), 188.

Балотування С. Беншейха у президенти Республіки 2007 р. створило прецедент, до якого не були готові самі французькі мусульмани, котрі не вірили у ймовірність перебування на найвищій державній посаді особи ісламського віросповідання. Принципово новим явищем стало й обрання в Сенат та призначення в уряд політиків-мусульман. Четверо з п'яти осіб ісламського віросповідання, які зайняли найвищі державні посади були яскравими представниками покоління берів. Їхню спільну рису в біографії можна передати одним реченням: *“Із бідонвілів через світську школу та громадську діяльність до політичних вершин”*.

У період президентської каденції Ж. Ширака також відбулася спроба утворення окремої мусульманської партії. Виникає питання, чому ж тоді впливові мусульманські федерації не створили власної політичної платформи? На нашу думку, це пояснюється тим, що така політична партія не була нагальною необхідністю, оскільки симпатії більшості мусульман і так розподілялися між традиційними французькими партіями, які почали враховувати інтереси цього півторамільйонного корпусу виборців.

POLITICAL LIFE OF FRENCH MUSLIMS: FROM PARTICIPATION IN ELECTIONS TO GOVERNMENT POSTS (1995–2007)

Bogdana SYPKO

Ivan Franko National University of Lviv,
Chair of Modern and Contemporary History of Foreign Countries
1, Universytetska str., Lviv 79000, Ukraine

On the basis of legal acts, reports of authorized persons, press, journal of the National Federation of Muslims of France, interviews, questionnaires and materials of exit polls was analyzed the part of the Muslim community in the political life of the Fifth Republic. Its emphasis on the following aspects of the problem: Muslims participation in national and local elections, the political sympathies of French Muslims, the nomination of persons of Islamic faith in electoral lists, the activities of Muslims in high places and the formation of a purely Islamic political party. Was established that the descendants of immigrants from Muslim countries actively participated in political life in France. The support of left-wing parties was explained by the social component in the programs of these political forces. The majority of elected to local and national authorities were the representatives of beur generation, that thanks to republican system of education, social activities and their own perseverance, were able to climb the social ladder from bidonville to the top of the social hierarchy. At the turn of the XX and XXI centuries French Muslims developed their political career in national parties. The French Muslim Party, initiated by M. Latrèche, despite the media attention, was a marginal phenomenon.

Key words: France, Islam, Muslim community, the Fifth Republic, beur, elections, Soheib Bensheikh, French Muslim Party.